

Orbán Balázs

1829—1890

Az ősi rögökön jártam. Nagy adósságaimból törlesztettem. Az Élőknek kézszorítással, a Holtaknak sűrű könnyhullatással. Így érttem Szejkefürdőre. Kiszállva a társasalkalmatosságból, székelykapu áll előttem: „Az egy Isten segedelmével építette Orbán Balázs, 1888. márc. 24.“ Megilletődve nézem a javításra váró kaput. Ő építette szerény kúriája elé. Az udvarház elhagyatottnak látszik. Árván, hol láng lelke rendezte, írta örökértékű műveit: „A székelyföld leírását.“ A fürdő megpillantása után kegyeletes érzésekkel indultam a sírhoz, hol nemes lelkének porhamvai pihennek! Székely kezek művészi munkája az 50 négyzetméternyi teret befogó kerítés. Kopjafáján ez áll: „Itt nyugszik Orbán Balázs. 1829—1890. Székelyföld! a te legnemesebb fiad pihen itt, nyugtasd, míg a kürt szava riad.“ 1921. jún. 19-én avatták fel az új sírhelyet, mely alkalommal a székelykeresztúri unitárius gimnázium tanári kara tanítványaival együtt áldozott a legnagyobb székely emlékének. — Születése 100 éves évfordulóján: 1929. február 3-án, úgy a székelykeresztúri unitárius gimnázium, mint a nemes város egész közönsége, valamint az anyaváros Székelyudvarhely és még sok helyen emlékeztek, ünnepelték a legnagyobb székelyt.

Mikor keleti utazásai után (útját VI. kötetben írta meg 1859-ben) Athént elhagyja, a látott mult dicsőségein fellángol s esküt tesz, hogy a magyar szabadságért áldozza életét: „neked szentelem magamat utolsó leheletemig“. Szavát megtartotta. Magyar faját, székely népét nálánál jobban senki sem szerette. Értük élt, mint író, mint politikus.

Gazdag életének legértékesebb munkája a Székelyföld leírása. 1862-ben indul s járja be az egész Székelyföldet. Bejárta annak minden községét, hegyét, halmát, történelmi nevezetességű helyeit. Egyházi, egyleti, magán könyvtárakban kutat. A község vezetőivel tárgyal. A község öregjeit, pásztorait kihallgatja. A népet megfigyeli munkájában, szórakozásában, játékaiban, szokásában s az Isten házában. Összegyűjtötte a mondákat, népszokásokat. Nem volt templom, hová bé nem lépett volna építési stílusát tanulmányozni, se torony, hová fel ne ment volna, hogy harangjait — a kereszténység e régi emlékeit — megvizsgálja. Vizsgálta és mentette a multat. Ha romot sejtettek, vagy talál: ásat, kutat, felmér, rajzol. Munkájában nem ismer fáradalmat. Szeptember hóban Kőmezején csillagos éggel takarózni, októberben Kelemen havassán hálni, jégeső elől boglyában éjszakázni, mind természetes dolgok. S mindezt a székely értékekért tette, érdekekért, azért a népért, amelyet valósággal bálványozott. Azt tartotta: „a székely a magyar királyság hegylakói közt a legmegbízhatóbb s legnemesebb érületű nép, gyémántja a koronának“. Hitt nemzete küldetésében. Ugy nézte nemes székely faját s csüngött rajta: mint Isten választott népét, kinek nagy rendeltetései vannak e földön. Bízott szuggesztív erejében. Sohasem csüggedett, királyi erényekkel ékeskedő, szerető édesatyja, jóltevője volt a székelynek. (Szentmártoni K.)

Megfeszített munkájának eredményei a Székelyföld leírása VI. kötetben. 1868. Udvarhelyszék, 1869. Csíkszék és Háromszék, 1870. Marosszék, 1871.

Aranyosság, 1873. Barcaság. Ezt követi mint VII. kötet (1889) Torda és környéke. Hogy milyen értékek ezek, találóan jellemzi dr. Lévai L. „sok ezer esztendő múlva is újra lehetne teremteni a Székelyföldet Orbán Balázs írásaiból.“ Jókai Mór azon körkérdésre: „hogya minden szellemi alkotástól meg kellene válniok s csak hét művet volna szabad megőrizniök, melyik 7 könyvet tartaná meg?“ a halhatatlan regényíró a hét kiválasztott könyve közé odasorolta Orbán Balázs Székelyföldi leírását. (Kelemen L.) Műveit az akkori kritika vegyesen fogadta. Sokan szívesebben vették volna a módszeres monográfiát, mint az utazásos, de mindent magába foglaló földrajzi, történelmi, régészeti, természetrajzi, népismereti stb. táj- és helység megírását. Amaz a módszeres, tudományos kívánalmaknak inkább megfelel. Ez gyakorlatias. Amaz a könyvtárak polcain pihen. Orbán B. Székelyföld leírása valósággal a használatban szakadt szét. Szép példányt találni ma nagy ritkaság. Agyon olvasták.

Mint képviselő, tiszta demokrata volt. Nemcsak hangoztata, de élte is. Izzó lelkesedése ragadta, mikor a Népről beszélt. Külföldi útjában egy ilyen fellángolása alkalmával Hugó Viktor, — ki mint fiát szerette — azt mondta volna: „200 Orbán Balázs franciával megtudnám buktatni a császárságot.“ Demokrata moráljával annyira ment, hogy a bárói megkülönböztetést nem használta, amint maga mondja: „az idegentől bizonynyal nem valamely nagy hazafiségért kapott címet“. (Szentmártoni K.) Igazi, nemesérzésű, puritán ember volt. Egyszerűen élt, olykor szűkösen,

hogy fájának, egyházának minél többet adhasson. 1871-től egész haláláig tagja volt a parlamentnek.

Először Marosvásárhely küldte a parlamentbe. A következő ciklusban Székelykeresztúron lépett fel, de elbukott. Igen rosszul esett, hogy az oly annyira szeretett székely népe s jó részben hitsorsosai buktatták el. Választ erre végrendeletében adott. Összesen mintegy 10.000 frt alapítványt tett a székelykeresztúri unitárius gimnázium javára. Amint írta: „kenyérrel dobom vissza“, „úgy kívánok bosszút állani, hogy a népművelés előmozdítása által edzem meg jövőre a népet a hazafiságban“. Kell-e ennél jézusibb cselekedet. A többi vagyonát is a székelyügy előbbvitelére hagyta.

Lelkes híve, mindig kész védője a függetlenségi eszmének, bátor harcosa a radikális demokráciának, de nem hódolt be az akkori túlzott liberálisizmusnak. Miskolci körútjában meglátta az oroszországi zsidók bevándorlásának romboló hatását, amit az országgyűlésen szóvátett és súlyosan elítélt. Mindig fájának, a népnek volt védelmezője.

Péterfy Gyula